

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Sirviö, Tomi

Title: Arthur Machen (suom. Ronja Erkko): Suuri jumala Pan

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja 2023

Rights: CC BY 4.0

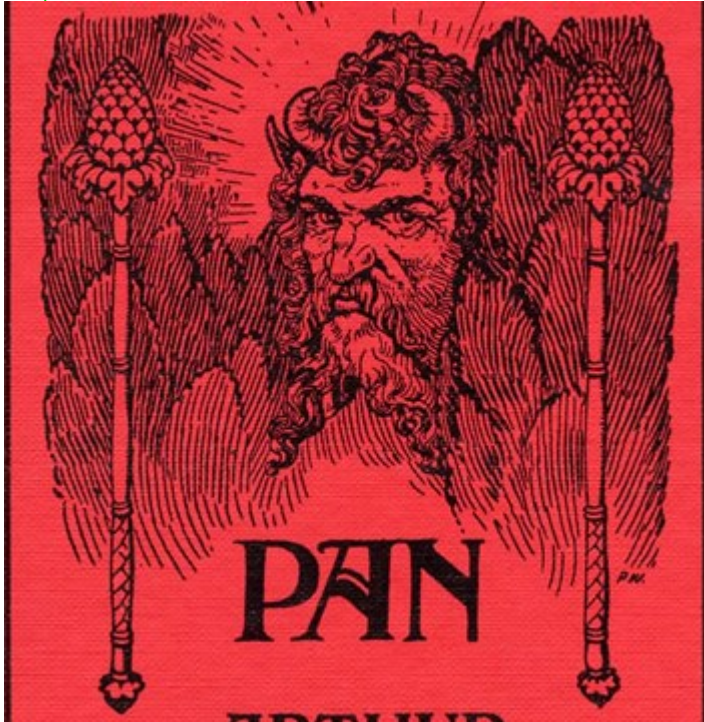
Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Sirviö, T. (2023). Arthur Machen (suom. Ronja Erkko): Suuri jumala Pan. Maailmankirjat : käännöskirjallisuuden verkkolehti. <https://www.maailmankirjat.ma-pe.net/arthur-machen-suuri-jumala-pan/>

Arthur Machen (suom. Ronja Erkkö): Suuri jumala Pan

[AM/30 ADMIN](#)

TOMI SIRVIÖ

Abraxas Kustannus on julkaissut Arthur Machenin pienoisromaanin *Suuri jumala Pan* ja novellin "Opaali" samassa niteessä. Nämä kaksi kertomusta julkaistiin alkukielellä yhtenä kirjana vuonna 1894. Arthur Machen (1863-1947) oli kauhukirjailija ja mystikko. Hän kuului salatieteelliseen järjestöön nimeltä Golden Dawn. *Suuri jumala Pan* on hänen kuuluisin teoksensa. Muun muassa Stephen King on ylistänyt teosta. Valitettavasti Machenin teoksen dynaamisuus ei ole periytynyt Kingin ja kumppaneiden mammuttiromaaneihin.

Suuri Jumala Pan alkaa kun tohtori Raymond manipuloi nuoren Maryn aivoja, jotta tämä näkisi todellisuuden tuolle puolen ja kohtaisi kaiken takana olevan jumaluuden. Pian yliluonnollisiksi tulkittavia asioita alkaa tapahtua: Nuoret naiset leikkivät satyyrien kanssa ja katoavat. Itsemurhien aalto huuhtelee Lontoota. Keskittyminen maisemaan saa ajantajun hetkeksi katoamaan. Salaperäinen nainen tarjoilee tuhat vuotta vanhaa viiniä. Aiemmin kuolleeksi todettu mies kävelee kadulla silmissään hulluuden ja epätoivon katse. On tapahtunut kahden maailman yhdentyminen.

Vaikka *Great God Pan* käännettiin suomeksi niinkin vasta kuin vuonna 2015 Markku Sadelehdon toimittaan novelliantologiaan *Wendigo ja muita yliluonnollisia*

kauhukertomuksia, uusi käännös puolustaa paikkaansa. Käännöksen teki tuolloin Matti Rosvall, nyt sen tekee Ronja Erkko. Käännökset täydentävät toisiaan ja niiden vertailu auttaa löytämään nyansseja, jotka voisivat jäädä muutoin huomaamatta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kun Tohtori Raymond kehottaa avustajaansa Clarkea katselemaan maisemaa. ”Look about you” kääntyy Rosvallin versiossa ”katso ympärillesi”, kun taas Erkko kääntää saman lauseen ”katso itseäsi”. Erkon versio vihjaa kuin novellin maailmankuvaa alleviivaten, että ympärillä oleva maisema on ihmisen kokemuksen tulosta, siis ihmistä itseään, pelkkä himmeä versio todellisuuden oikeasta luonteesta.

”A slight lesion in the grey matter” kääntyy Rosvallilla: ”vähäinen vioittuma harmaaseen aineeseen”. Ja Erkolla se kääntyy: ”kevyt viilto harmaaseen aineeseen”. Erkon versio on ruumiillisempi ja konkreettisempi kun taas Rosvallin versio on lähempänä tieteen neutraalia kieltä. Käännöksiä on todella mielenkiintoista vertailla sekä alkutekstiin että toisiinsa.

Uusi käännös on myös tärkeä, koska nyt saadaan saman kaksi alkuperäiseen niteeseen kuulunutta tekstiä saman kääntäjän tekemänä samaan kirjaan, jonka merkittävyyttä lisää se, että toinen Machenin tuotannon avainteksteistä ”Opaali” on aiemmin suomentamaton. Abraxasin kustantamassa kirjassa on myös alkuperäinen vuoden 1916 laitoksen kansikuva sekä saman painoksen esipuhe, joka sisältää myös otteita aikansa lehtikritiikeistä, ja koko paketti kovine kansineen luo jo pelkällä ulkoasullaan salaperäistä tunnelmaa, jota osaltaan kasvattaa Antti Litmasen johdanto ”Salatun maailman kynnyksellä”. Se muun muassa tarkentaa Machenin yhteyttä aikansa esoteerisiin liikkeisiin.

Gotiikan eli varhaisen kauhukirjallisuuden asiantuntija David Punterin mukaan Machenin tuotannossa toistuu se, että kun katsoo maailmaa kuolleimmasta kulmasta, voi nähdä, että se on ihmiselle täysin vieras: on kammottavia, meitä vahvempia ja meitä todellisempia olentoja, jotka manipuloivat evoluutiotamme omiin tarkoituksiinsa. Sama aihe toistuu esimerkiksi H.P. Lovecraftin tuotannossa.

Punterin mukaan *Suuri jumala Pan* kuuluu gotiikan dekadenttia eli rappiollisuutta kuvaavaan vaiheeseen, jonka kuuluisin edustaja on Robert Louis Stevensonin pienoisromaani *Tohtori Jekyll ja Herra Hyde* (1886). Salattua tietoa kohti pyristelevä tiedemies on Machenin teoksessa Stevensonin vastinetta häikäilettömämpi, sillä kun Tohtori Jekyll tekee kokeita omalla ruumiillaan ja muuttuu alkukantaiseksi, pahaksi ja

väkivaltaiseksi hirviöksi, käyttää Raymond koekaniininaan nuorta naista, koska hän katsoo omistavansa tämän:

”Kuten tiedät, pelastin Maryn katujasta lähes varmalta nälkäkuolemalta hänen ollessaan lapsi. Hänen elämänsä on minun, ja voin hyödyntää sitä mielin määrin” (28.)
Tiede menee tohtori Raymondilla kaiken edelle, jopa toisen ihmisen hengen. Lopulta Raymond itsekin ymmärtää virheensä:

”Se työ, minkä tein sinä yönä läsnäollessasi, oli epäinhimillistä; mursin rikki elämän talon oven, enkä tiennyt tai välittänyt, mitä voisi astua esiin tai mennä sisään. Muistan sinun sanoneen minulle silloin, vakavasti ja myös oikeutetusti, että olin tuhonnut ihmiselämän mielettömään teoriaan perustuvalla, typerällä kokeella.” (s. 102.)

Suuri jumala Pan paitsi osoittaa ihmiskokeiden moraalittomuuden, myös kritisoi tieteen ja hengellisyyden sekoittamista, sillä Raymond pyrkii tieteen avulla saavuttamaan uskonnollisen kokemuksen kauhein seurauksin.

Kirjallisuusteoreetikko Tzvetan Todorovin mukaan fantastisen kirjallisuuden perusteemoja on pan-determinismi. Kaikki liittyy kaikkeen. Jokaisella objektilla on jokin toinen, syvempi ja todellisempi merkitys. *Suuri jumala Pan* on ihannetapaus tästä mielenterveyspotilaille ja huumeidenkäyttäjille tutulle tunteesta. Pienoisromaanin henkilöt ja myös lukija yhdistelevät vainoharhaisesti tapahtumia ja ihmisiä ja paljastuu, että kaikki todella liittyy yhteen. Lopussa näytetään tieteelliseen kokeen lopputulos: olento joka on samalla sekä evoluution tikkaita alaspäin kiipeävä ilmestys että tabut ylittävä pan-determinismin ruumiillistuma, joka kuvataan vakuuttavasti:

”Siinä samassa kaikki se työ, millä ihminen oli rakennettu, toistui silmiäni edessä. Näin muodon lepattavan sukupuolesta toiseen, erottaen itsensä itsestään ja yhdistyen taas uudelleen. Sitten näin ruumin alenevan taas pedoiksi, joista se oli ylennyt, korkeuksissa olleen sinkoutuvan syvyyksiin, aina kaiken olevaisen syövereihin saakka. Elämän periaate, joka tekee organismin, säilyi kaiken aikaa samalla, kun ulkoinen muoto muuttui.” (96-97.)

Kuvauksen ylimalkaisuus on sen voima.

”Opaalissa” (“The Inner Light”) on samantapainen tapahtumaketju kuin *Suuri Jumala Panissa*. Kertomukset eivät ole kuitenkaan liian samanlaisia. Molemmissa kertomuksissa on keskeisessä roolissa 1800-luvulle ominainen flaneraaminen, eli kaupungissa vaeltelu, ihmisten ja paikkojen tarkkailu. ”Opaalissa” suurkaupungin

todellisuus väistyy ja paljastaa salatieteellisen työn, joka on koitunut harjoittajansa ja tämän omaisen kohtaloksi.

”Opaalissa” Suuren kaupungin tiede, Lontoon fysiologia, ottaa jopa tieteellisen metodin paikan, sillä sen avulla pyritään lähestymään tuntematonta. Kaupungin kanssa kommunikoiminen menee nautittavan absurdiksi, kun näkökulmahenkilö pyydystää käsiinsä erään naisen kadulle heittämän paperitollon, ja lausumalla siihen kirjoitetun lorun kauppiaille hän saa käsiinsä laatikon, joka vie tarinaa kohti huipennusta.

Tuonpuoleinen tai sen aavistus tai varjo näyttäytyy lopulta lähiön muodossa, kuin jättimäisenä jumalorganismina, jonka elintoimintoja ovat kaupunkilaisten askareet. Kaupunkimiljöö on pelkkä kulissi suuremmille voimille, josta ihmisellä ei ole mitään käsitystä: loputtomasti liekehtiville ja nauttiville olennoille.

Kulttuurintutkija Mark Fisherin mukaan kumman (weird) kokemus syntyy siitä kun jokin ulkopuolinen esine tai olento tuodaan tuttujen asioiden piiriin. Henkilöhahmoista tuntuu, että kumman entiteetin tai objektin ei tulisi olla olemassa, sillä se on niin vieras. Seuraa paniikkia, levottomuutta tai pakokauhua. Molemmissa kertomuksissa kumman kokemus on keskeinen. ”Opaalissa” kumman kokemus syntyy esimerkiksi tulesta muodostuneista kasvoista ikkunassa, *Suuri Jumala Panissa* se tulee esille miltei eksplisiittisesti:

”Sellaisia voimia ei voi nimetä, niistä ei voi puhua, niistä ei voi kuvitella paitsi verhona ja symbolina, symbolina, joka näyttäytyy useimmille erikoislaatuisena, runollisena kuvitelmana ja toisille typeränä satuna. Mutta sinä ja minä, kävi miten kävi, olemme kokeneet jotain siitä kauhusta, joka lymyää elämän salatussa paikassa, ilmentyen ihmislihassa; sillä se, jolla ei ole muotoa, ottaa omakseen muodon.” (91.)

Machen tulee sanoittaneeksi kumman kokemuksen ja liittäneeksi sen kauhuun osuvammin kuin moni seuraajansa. Kun muodoton pakottautuu muotoon, se ei tiedä hyvää ihmisruumiille.

Arthur Machen: *Suuri jumala Pan* (suom. Ronja Erkko). Abraxas, 2022.

Tomi Sirviö on vantaalainen runoilija ja kirjoittamisen tutkija Jyväskylän yliopistosta

LÄHTEITÄ

Fisher, Mark (2017) *The Weird and the Eerie*. London: Repeater Books.

Punter, David (1996) *The Literature of Terror. A history of gothic fictions from 1765 to the present day. Volume 2. The modern gothic*. New York: Longman.

Todorov, Tzvetan (1970/1975) *The Fantastic. A structural approach to a literary genre*. Ithaca, New York: Cornell University Press.